

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ НА ОСНОВІ РЕЗОНАНСНОГО СПІВУ

METHODS OF FORMING VOCAL SKILLS BASED ON RESONANT SINGING

У статті розглядаються питання формування вокальних умінь майбутніх педагогів музичного мистецтва з використанням технології резонансного співу. Розкрито сутність поняття «технологія резонансного співу». Теоретично обґрунтовано використання у вокальній підготовці майбутніх фахівців системи методів з метою активізації резонансних властивостей голосового апарату; стимулювання вокально-слухового самоконтролю студента стосовно резонансних процесів голосоутворення під час співу; запропоновано методики, що дозволили доповнити сучасні уявлення про сутність та механізми формування вокальних навичок учнів залежно від фізіологічної будови людини та її голосового апарату; обґрунтовано закономірності, що розширюють наявні теоретичні уявлення про потенційні можливості резонансної техніки співу як метод розвитку співочих навичок учнів. Мета цієї роботи – висвітлення методів формування вокальної майстерності на основі техніки резонансного співу.

Згідно з резонансною теорією, постановка співочого голосу опирається на управління функціями резонаторів і налаштування співака на оптимальне їх використання. Найважливішими механізмами такого налаштування є: орієнтація свідомості та підсвідомості виконавця на вібраційні відчуття, які відображають активність резонаторів; вирішення задачі формування резонансної основи співу, розвитку резонансних відчуттів, близького звуку має передувати вирішенню інших співочих завдань або поєднуватися з ними; використання психологічних, емоційно-образних та метафоричних уявлень про роботу голосового апарату (метод «начебто») для активізації резонування та оптимізації дихальних процесів; використання методу емоційного впливу не тільки як способу естетичного впливу, а й як засобу формування голосу співака; застосування методів прямого впливу лише при впливі на дихання та резонатори; для регулювання роботи гортані застосовуються методи непрямого впливу через пряму дію на м'язи апарату артикуляції, навкологортанні м'язи, дихальні м'язи; створення позитивного емоційного фону у співі, розвиток у молодого співака впевненості у собі.

Ключові слова: резонансна техніка співу (РТС), резонаторна та дихальна системи, типи дихання, резонатори у співі.

The article deals with the formation of vocal skills of future teachers of musical art using the technology of resonant singing. The essence of the concept of "resonance singing technology" is revealed. The use of a system of methods to activate the resonant properties of the vocal apparatus in the vocal training of future specialists is theoretically substantiated; stimulation of the student's vocal-auditory self-control regarding the resonant processes of voice formation during singing; methods were proposed that made it possible to supplement modern ideas about the essence and mechanisms of formation of students' vocal skills depending on the physiological structure of a person and his vocal apparatus; the regularities that expand the existing theoretical ideas about the potential possibilities of the resonant technique of singing as a method of developing students' singing skills are substantiated. The purpose of this work is to highlight the methods of forming vocal skills based on the resonance singing technique.

According to the resonance theory, the production of the singing voice is based on the control of the functions of the resonators and the tuning of the singer for their optimal use. The most important mechanisms of this setting are: orientation of the performer's consciousness and subconsciousness to the vibrational sensations that reflect the activity of the resonators; solving the task of forming the resonant basis of singing, developing resonant sensations, close sound should precede solving other singing tasks or be combined with them; the use of psychological, emotional-figurative and metaphorical ideas about the work of the vocal apparatus ("as if" method) to activate resonance and optimize respiratory processes; using the method of emotional influence not only as a method of aesthetic influence, but also as a means of shaping the singer's action; application of direct exposure methods only when affecting breathing and resonators; to regulate the work of the larynx, methods of indirect influence through direct action on the muscles of the articulation apparatus, paralaryngeal muscles, and respiratory muscles are used; creation of a positive emotional background in singing, development of self-confidence in a young singer.

Key words: resonance technique of singing (RTS), resonator and breathing systems, types of breathing, resonators in singing.

УДК 784.2.9.(043)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.3.20>

Павлюк Н.М.,

викладач постановки голосу
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Павлічук В.І.,

викладач постановки голосу
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Міщенко З.О.,

викладач постановки голосу
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Історичною основою резонансної теорії співу є відомі теорії мовотворення Г. Фанта (Фант, 1964; Fant, 1960), В. Н. Сорокіна (Сорокін, 1985) та ін. Резонансне походження мовних звуків вперше було експериментально-теоретично доведено ще німецьким фізиком Г. Гельмгольцем (Helmholtz, 1913). Резонансна техніка співу є розвитком цих загальноновизнаних світовою наукою ідей про резонансні механізми мовотворення, але вже стосовно

специфіки роботи співочого голосового апарату, що служить для формування не тільки звичайних мовних звуків, а й специфічної співочої вокальної промови, тобто емоційно-естетичних особливостей співочого тембру голосу, вібрато та ін. А це вже пов'язано з особливостями роботи голосового апарату співака, перш за все з роботою резонаторів, але не тільки ротоглоткового, а й грудного (трахея, бронхи), що відображається у формантній

структурі спектра голосу. Резонансна техніка співу (РТС) – результат узагальнення більш ніж 40-річного досвіду автора з дослідження голосу співаків різних професійних та вікових категорій, включаючи найбільших майстрів вокального мистецтва: М. Каллас, Є. Мірошніченко, Г. Туфтіну, С. Крушельницьку, Е. Карузо, П. Домінго, Л. Паваротті та багатьох інших.

Постановка наукової проблеми та її значення. Індивідуальність студентів змушує вокального педагога шукати нових шляхів у роботі з голосом, і результат цієї роботи залежить від того, яка методологічна концепція є основою уявлень педагога про співочий голос. На методичну установку педагога впливає насамперед його власний співочий та педагогічний досвід, але важливі тут і наукові знання про співоче голосування.

Аналіз останніх досліджень з цієї теми. Теорії голосоутворення, які існують нині – механіко-міоеластична (від Мануеля Гарсія до Л. Б. Дмитрієва), нейрохронаксихна (Р. Юссон), концепція «парадоксального дихання» (Л. Д. Работнов) визнають цілісність і взаємозалежність частин голосового апарату, докладно описують лише якусь одну його частину, визнаючи лише за нею чільне значення у процесі звукоутворення. Резонансна техніка співу розглядає голосовий апарат співака як цілісну систему, усі частини якої складно скоординовані, взаємно впливають одна на одну.

Педагоги-практики зробили вагомий внесок у визначення найбільш ефективних і перевірених на практиці методичних і практичних прийомів навчання вокалу студентів, що дозволили вирішувати складні завдання підготовки майбутніх вокалістів у найрізноманітніших умовах освітньої підготовки. Практично зорієнтовані методики постановки співацького голосу представлені в роботах О. Далецького, К. Мєрабової, Х. Пеглер, П. Харріса, С. Шушарджана, В. Горського, Н. Матвіюк та ін.

Мета цієї роботи – висвітлення методів формування вокальної майстерності на основі техніки резонансного співу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Термін «резонансний спів», «резонансний метод», «резонансна техніка співу» або інакше «резонансна теорія співу», – нові поняття, вперше введені в науковий обіг і лексикон професором В. Морозовим на початку 90-х років. Він визначає резонансну техніку співу (РТС) як нову психофізіологічну концепцію професійного співочого голосоутворення, засновану на науково-експериментальному доказі провідної ролі резонаторної системи голосового апарату у формуванні високих технічних та естетичних якостей голосу, а також на загальновокального мистецтва.

Значна роль резонансу у співі визнавалася усіма вокальними школами. Вокальна методика виробила перевірені часом методи роззвучування резонаторів – активізації резонаторної системи. В теорії резонансного співу підсумовано весь накопичений досвід вокальної педагогіки і доведено необхідність використання в роботі над голосом принципу цілісності голосового апарату. Що включає ця цілісність? Насамперед, це тісна взаємодія фізіологічних процесів звукоутворення та роботи дихальних м'язів, м'язів гортані та всієї резонаторної системи організму, а також використання емоційних переживань і образних уявлень, власних психофізичних особливостей особистості виконавця на формування індивідуального тембрового забарвлення голосу.

Отже, у числі основних цілей і завдань РТС (резонансної техніки співу) – наукове пояснення і обґрунтування можливості досягнення при мінімальних фізичних напругах органів голосоутворення властивих майстрам високих естетичних і вокально-технічних якостей співу: великої сили голосу, краси тембру, яскравості, дзвінкості і політності звуку, високих фонетичних якостей вокальної мови (чіткості дикції), легкості і невтомності голосоутворення, довговічності професійної сценічної діяльності вокаліста [4, с. 53].

Загальновідомо, що основою навчально-виховного процесу виступає методика, без якої неможливим стає досягнення його позитивних результатів. У музичній освіті, за твердженням дослідників, – це «творчість викладача в організації емоційно-інтелектуальної діяльності студентів з метою привласнення морально-естетичного змісту музичного мистецтва та розкриття механізму перетворення явищ та фактів об'єктивного світу в музичні образи в єдності змісту, форми та засобів виразності» [3, с. 71]. Методика навчання співу будується на загальнодидактичних та спеціальних вокальних методах.

Варто висвітлити ці методи, застосовувані для формування резонансного співу, зокрема один із них – це концентричний метод. Це універсальний метод розвитку співочого голосу, що лежить в основі методичних систем різних авторів і використовується для всіх видів голосів.

Серед усіх засобів концентричного методу привертають увагу такі: невимушеність і свобода голосоутворення, відсутність форсування звуку, м'язових затискачів, гримас, надмірних зусиль – метод не допускає вправ, що потребують шкідливого напруження голосу; спів на диханні; використання на початку роботи лише середньої динаміки, не допускати втоми. Ці засоби виразно говорять про використання механізму резонування з метою захисту голосу від перевантажень, посилення співочого звуку не за рахунок напруги

м'язів голосового апарату, а за рахунок «дарової енергії» резонаторів.

Фонетичний метод використовується практично всіма вокальними педагогами для корекції позиційних відчуттів та виправлення недоліків у роботі апарату артикуляції. Механізм його дії заснований на тому, що кожна фонема (мовна одиниця), склад або слово цілісно організує роботу всього голосового апарату у певному напрямку. Цей метод ефективно та точно регулює розміри та форму ротового отвору, положення мови, об'єм глоткового резонатора, саме тому його застосовують у вправах, причому вибір фонем чи складу, доцільність та умови їх застосування визначаються вокальним слухом педагога. Метод заснований на активній роботі артикуляційних органів – частини голосового апарату, що найбільше підпорядкований свідомості.

Одним із традиційних методів розвитку вокального слуху є метод уявного співу з опорою на еталон, що звучить, – слухання видатних вокалістів, що є еталоном, опорою для уявного співу учня. Дія цього методу ґрунтується на явищі ідеомоторики. Ідеомоторний акт (від грецького *idea* – ідея, образ і латинського *motor* – що приводить в рух), поява нервових імпульсів, що забезпечують будь-який рух при уявленні про цей рух. «Слухаючи співака, ми обов'язково відтворюємо внутрішнім слухом те, що він співає, і за законом «вистава народжує рух», – залучаємо до роботи голосовий апарат. Саме з цієї причини після слухання гарного співака в горлі виникає приємне відчуття, а після співу виконавця із затиснутим голосом ми відчуваємо незручність у горлі». Найголовніша особливість цих м'язових рухів, супутніх голосовим уявленням – їхня мимовільність. Згідно з відомим афоризмом «слухати співака – значить співати разом з ним», психофізіологічний механізм ідеомоторного акту включає в роботу «за співом» всі частини голосового апарату. Результати рентгено – томографічних дослідження дають підстави говорити, що при уявному співі, як при поданні внутрішнім слухом певного звуку, так і при слуханні голосу, що реально звучить, набувають активності голосові складки. Важливо, що у осіб із розвиненим вокальним слухом конфігурація гортані ідентична як при власному реальному співі, так і при співі уявному, і слуханні чужого голосу «...людина вміє співати, знає...наперед, тобто раніше моменту утворення звуку, як йому поставити всі м'язи, керуючи голосом, щоб зробити певний, заздалегідь призначений музичний тон...». [7, с. 156]. В осіб із низьким рівнем музичного розвитку помітна лише загальна м'язова напруга гортані хаотичного порядку. Дослідження довели, що при уявному співі змінюється тип дихання та конфігурація резонаторів. Таким чином, у процесі уявного співу всі частини голосового апарату

починають рух, що відповідає характеру предстваленого (чутного) звуку.

Пояснювально-ілюстративний метод застосований у поєднанні з репродуктивним. Ці методи – найдавніші у вокальній педагогіці. Словесні пояснення викладача, показ професійного вокального звучання та способів роботи голосового апарату, що створюють таке звучання у поєднанні з відтворенням почутого студентом на основі наслідування – начебто найбільш прості та природні методи навчання співу. Спроби відтворення правильного звучання, що коригуються педагогом, сприяють закріпленню правильних співочих рухів та відчуттів. Вокально-технічна робота йде від наслідування до поступового осмислення своїх вокальних рухів та до самостійного їх використання. За допомогою пояснювально-ілюстративного методу педагог звертає увагу учня на різні відчуття, що супроводжують співочий процес – м'язові, резонаторні, слухові, зорові, і в такий спосіб коригується співочий динамічний стереотип, співак контролює та регулює процес звукоутворення. При оволодінні резонансною методикою співу метод спрямований на орієнтацію свідомості та підсвідомості на вібраційні відчуття, що відображають активність резонаторів.

Варто звернути увагу на метод непрямого (опосередкованого) впливу. Значна частина процесів, що відбуваються в голосовому апараті, не піддаються усвідомленому управлінню, оскільки більшість м'язів, що здійснюють ці процеси, представлена в центральній нервовій системі не прямо, а побічно, через їх вплив на інші м'язи.

У вокальній педагогіці корекція динамічних стереотипів цих співочих процесів заснована на формуванні звукового еталона та наслідування йому – центральна нервова система шляхом спроб і помилок знаходить правильні м'язові рухи і постійно контролює їх за допомогою вокального слуху. Використовуються також додаткові прийоми, наприклад, образні порівняння (відчуття повітряного стовпа, вдих животом, відчуття на вдиху аромат фіалки, співати на позіханні), використання різних фізіологічних механізмів (механізм посмішки, сміху і т.д.). Резонансна техніка співу широко використовує цей метод.

У методиці діє принципова заборона на свідоме втручання у роботу гортані, оскільки складна взаємодія її складових здійснюється нервово-рефлекторним шляхом на основі акустичної, пневматичної та нервово-рефлекторної взаємодії з диханням та резонаторами. На цьому взаємозв'язку і ґрунтується застосування непрямих методів на роботу гортані. Вдихальна установка та особливо вдихальна активність діафрагми (її тонус, натяг) під час фонаційного видиху рефлекторно стимулює розширення гортані, звільнення її, призводить гортань до активного співочого стану. Відчуття

повної свободи горла, як гортані, а й всіх навкологортанних м'язів, шиї, підборіддя, нижньої щелепи, обличчя і навіть плечей – метод опосередкованого звільнення внутрішніх м'язів гортані, тісно рефлексорно пов'язані з роботою і станом зовнішніх навкологортанних м'язів.

Артикуляційні налаштування ротоглоткового резонатора (стан язика, губ, щік, форма і розмір рота, ступінь підняття м'якого піднебіння) акустично, пневматично та рефлексорно впливають на роботу м'язів гортані. Традиційний прийом «напів-позіхання», поширений у вокальній педагогіці не лише розширює горлянку, а й дещо ніби знижує горло. Отже, прямий вплив на м'язи дихання і резонаторів, контрольоване свідомістю співака, зумовлює опосередкований вплив на м'язи гортані, тобто, метод непрямого впливу є методом системного впливу, він здатний підготувати для співу не тільки одну частину голосового апарату, але весь апарат загалом, що узгоджується з принципом цілісності голосового апарату співака.

Метод емоційного впливу, без якого неможливі заняття музикою взагалі, у методиці резонансного співу відіграє значну роль. Це не лише естетична, традиційна роль, а й дидактична: метод є засобом формування голосу співака, впливу на вокальну техніку. Образ та емоції є психологічним засобом навчання резонансної техніки співу. Емоція не тільки розкриває естетичні якості співочого голосу, а й активізує давні механізми, що застосовуються у співі – вираження емоцій цілісно організовує роботу голосового апарату.

У систему методів вокальної роботи із загальнодидактичної точки зору входять також наочний метод (зоровий та тактильний) – один із засобів контролю резонансних відчуттів; евристичний, який застосовується в міру освоєння вокально-технічних та мистецьких навичок. Фізіологічний механізм формування співочих навичок як комплексу, що поступово формується, співочих динамічних стереотипів, де принципово важливою є суворя послідовність, дозування і контроль засвоєння матеріалу, зумовлює застосування в методичних системах навчання співу методу програмування.

Методи навчання, що застосовуються в педагогіці, у тому числі вокальної, взаємопов'язані, взаємозалежні. Незважаючи на універсальний характер методів, викладач повинен враховувати індивідуальні особливості студента, тобто не просто володіти методами, а вміти застосовувати їх творчо, знаходити креативні шляхи використання методу, які оптимально відповідають специфіці вокальних можливостей студента.

Висновки. Опанування резонансної техніки співу – природний і єдиний шлях виховання професійного співака. Резонансна техніка співу є основою виховання всіх якостей голосу. Методика резонансного співу, розроблена різними

вокальними школами, нагромадила значний арсенал прийомів, які сприяли «роззвучуванню» резонаторів. Володіння цими прийомами, їх використання у педагогічній практиці набуває сенсу лише в тому випадку, коли педагог обізнаний та чітко володіє теорією резонансного співу, розуміє і відчуває механізм впливу прийому. Творче застосування знань про закони резонансу в голосовому апараті людини є основою вбудованості того чи іншого прийому впливу на голос у загальну педагогічну концепцію.

Отже, згідно з резонансною теорією, постановка співочого голосу опирається на управління функціями резонаторів і налаштування співака на оптимальне їх використання. Найважливішими механізмами такого налаштування є: орієнтація свідомості та підсвідомості співака на вібраційні відчуття, які відображають активність резонаторів; вирішення задачі формування резонансної основи співу, розвитку резонансних відчуттів, близького звуку має передувати вирішенню інших співочих завдань або поєднуватися з ними; використання психологічних, емоційно-образних та метафоричних уявлень про роботу голосового апарату (метод «начебто») для активізації резонування та оптимізації дихальних процесів; використання методу емоційного впливу не тільки як способу естетичного впливу, а й як засобу формування голосу співака, засобу впливу на вокальну техніку; для регулювання роботи гортані застосовуються методи непрямого впливу через пряму дію на м'язи апарату артикуляції, навкологортанні м'язи, дихальні м'язи; створення позитивного емоційного фону у співі, розвиток у молодого співака впевненості у собі.

Дуже важливо, що резонатори у кращих співаків виконують найважливішу захисну роль по відношенню до гортані та голосових зв'язок, що й надає їхньому голосу витривалості та довговічності. Резонансна теорія мистецтва співу – науково-практична теорія. Її основні положення взяті з практики видатних співаків та педагогів, науково пояснені та спрямовані на вдосконалення практичних методів роботи над голосом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти [монографія]. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1999. 269 с.
2. Євтушенко Д. Роздуми про голос. Київ : Музична Україна, 1979. 253 с.
3. Микиша М. В. Практичні основи вокального мистецтва: [літ. виклад М. Головащенко]. 2-е вид. Київ : Муз. Україна, 1985. 80 с.
4. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія : навч. посіб. / Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми : Наука, 2004. 210 с.

5. Можайкіна Н. С. Методика викладання вокалу. Хрестоматія: Навч. посіб. Київ : Ліра, 2016. 216 с.

6. Стахевич О. Г. Основи вокальної педагогіки. Ч. 1: Природнонаукові теорії співу [навчальний посібник для музичних та педагогічних ВНЗ]. Харків-Суми, 2002. 92 с.

7. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика та розвитку співацького голосу: навч.-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. Київ : ІЗМН, 1998. 160с.

8. Carpenter V. Free Your Voice : Awaken to Life Through Singing. – NY : Sounds True, 2012. 280 p.